

Nanna Eva Nissen, *Forensic Theology and the Evaluation of Blasphemy Offences. The Prosecution of Written Pacts with the Devil in Denmark-Norway between 1634 and 1754* (Köpenhamn: Det Teologiske Fakultet, 2022). 383 s.

Anton Runesson, *Stockholms universitet*

I sin avhandling i kyrkohistoria – försvarad vid Köpenhamns universitet 2022 – undersöker Nanna Eva Nissen ett urval fall av djävulsförskrivning i Danmark-Norge från 1634 till 1754 (men med tygdpunkt på 1700-talets första hälft). Det är en sammanläggningsavhandling bestående av en kapp, tre artiklar, ett avslutande kapitel samt ett omfattande appendix med transkriberade utdrag ur de undersökta källorna. Vid tiden för disputation hade en artikel publicerats i *Scandinavian Journal of History*, en accepterats för *History of Psychiatry*, medan det i avhandlingen inte specificeras var den tredje kan väntas publiceras.

Till att börja med formuleras undersökningens syfte: att undersöka hur företrädare för kyrklig rätt bedömde djävulsförskrivningar för att nå ny kunskap om själva brottet och varför bestraffningen av det varierade över tid. Fenomenet ska vidare studeras ur tre perspektiv – rättshistoriskt, medicinhistoriskt, kyrkohistoriskt – för att komma åt både medicinska resonemang om mentala tillstånd och teologiska resonemang om förtvivlan och förtappelse. Mot bakgrund av detta är en ambition med undersökningen att åstadkomma «a reassessment of the grounds for the prosecution of written pacts with the Devil» (s. 21) i förhållande till tidigare studier av djävulsförskrivningar i det tidigmoderna Danmark-Norge, men också Sverige.

Diskussionen av tidigare forskning, som är sällsynt detaljerad, tar således avstamp i undersökningar av samma eller likvärdigt källmaterial utförda av Gustav Henningsen, Tyge Krogh, Bent Holm samt, för svensk del, Soili-Maria Olli. I diskussionen av de anfördas alster är kritiken av dem vare sig särskilt tydlig eller övertygande. En hel del rör hur dessa har definierat trolldom respektive djävulsförskrivning, där det är svårt att helt förstå vad som är problematiskt med definitionerna. På vilket sätt författaren själv definierar dessa annorlunda framgår inte

<https://doi.org/10.7557/4.7179>

Copyright: © 2023 The Author(s). This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY 4.0), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

heller så tydligt som vore önskvärt; överlag är det också fattigt med definitioner av teoretiska och metodologiska begrepp. Studier av amerikanska, tyska och brittiska historiker finns upptagna i litteraturlistan, men ges mycket liten plats i både brödtext och fotnoter. Det är förstås olyckligt. Det tämligen lilla sammanhang av relevant tidigare forskning som mejslas fram verkar hämmande och bidrar – tillsammans med det något snävt formulerade syftet – till att resonemangen för det mesta rör sig på en detaljerad nivå.

Men vad kommer författaren fram till i sina undersökningar? Några resultat som framhävs i slutdiskussionen är att djävulsförskrivning primärt bedömdes vara ett slags variant av blasfemi. Bedömningar av de anklagades utsagor om uppsåt underbygger slutsatsen. Detta kontrasteras mot tidigare forskning, som har tolkat den som en variant av trolldom. Vidare påvisas att bedömningar av de anklagades uppsåt och deras tal om melankoli och huvudsvaghet vittnar om att de kyrkorättsliga företrädarna intog ett slags «pastoral perspective and emphasized their [de anklagades] obstinacy» (s. 102). Avslutningvis omformuleras en i inledningen (s. 14) postulerad ambition – om att revidera «any narrative equating the end of sorcery prosecution by the end of the seventeenth century with a fundamental rejection of magical beliefs» – som ett resultat (s. 105). Vem som har påstått att magiska föreställningar övergavs efter 1600-talets trolldomsrannsakingar anförs emellertid inte. Påståendet verkar heller inte trovärdigt (och kan på vissa sätt tolkas som en motsägelse i förhållande till vad de tidigare undersökningarna av djävulsförskrivningar handlar om).

Att på detta sätt lyfta blicken ifrån källmaterialet och ställa de egna resonemangen i kontrast till mera övergripande studier av tidigmodern magi och religiositet – istället för till tidigare studier begränsade till just nordiska djävulsförskrivningar – skulle ha lyft avhandlingen. Dessvärre framstår de anaytiska bidragen oftast som justeringar till Kroghs slutsatser. Undersökningen skulle alltså ha vunnit på att ha varit vägledd av syfte och frågor formulerade mera självständigt i förhållande till denne. En möjlighet skulle ha varit att förankra studien i nyare forskning om konfessionell kultur. Författaren påpekar själv detta i inledningen, för att sedan nöja sig med att anförtro den uppgiften till framtida forskning. En annan möjlighet skulle ha varit att jämföra utredningarna av djävulsförskrivningar – i vilka främst män figurerade – med utredningar av kvinnor som antingen stod anklagade för magisk skadegörelse eller för trolldom och färder till Blåkulla. Kanske kunde likheter och kontraster på så vis ha möjliggjort slutsatser av mera övergripande karaktär? En tredje möjlighet, slutligen, hade kunnat vara att anlägga ett välmotiverat teoretiskt perspektiv, varigenom frågor om vilka krafter som uppfattades verka i världen kunde ställas. Helst skulle alla tre möjligheter ha bejakats. På så vis skulle de dansk-norska djävulsförskrivningarna ha kunnat visa på något väsentligt nytt om tidigmodern tid.